

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA
ADABIYOTI UNIVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”

Rektor _____ Sh.Sirojiddinov

202__yil “__” _____

“KELISHILDI”

Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi

202__yil “__” _____

Ro‘yxatga olindi: № BD-5111200-2.02

202__yil “__” _____

NAVOIYSHUNOSLIK
FAN DASTURI

Bilim sohasi: 100000 – Gumanitar soha

Ta‘lim sohasi: 11000 – Pedagogika

Ta‘lim yo‘nalishi: 5111200 – O‘zbek tili va adabiyoti (sirtqi)

Toshkent – 202__

O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligining 202__ yil “___” _____dagi “___”-sonli buyrug‘ining ___-ilovasi bilan fan dasturi ro‘yxati tasdiqlangan.

Fan dasturi Oliy va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi yo‘nalishlari bo‘yicha O‘quv-uslubiy birlashmalar faoliyatini Muvofiqlashtiruvchi Kengashning 202__ yil “___” _____dagi ___ - sonli bayonnomasi bilan ma’qullangan.

Fan dasturi Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetida ishlab chiqilgan.

Tuzuvchilar:

Mullaxo‘jaeva K. - ToshDO‘TAU, “O‘zbek adabiyoti tarixi va folklor” kafedrasida dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

Yusupova D.R. - ToshDO‘TAU, “O‘zbek adabiyoti tarixi va folklor” kafedrasida dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

Taqrizchilar:

To‘xliyev B – ToshDSHI professori, filologiya fanlari doktori

Jo‘raqulov U. – ToshDO‘TAU, “Adabiyot nazariyasi va hozirgi adabiy jarayon” kafedrasida dotsenti, filologiya fanlari doktori

Fan dasturi Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Kengashida ko‘rib chiqilgan va tavsiya qilingan (202_ yil “___” _____dagi ___ - sonli bayonnoma).

I. O‘quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta’limdagi o‘rni

Ushbu fan buyuk mutafakkir shoir Alisher Navoiyning hayoti va ijodi haqidagi eng muhim ma’lumotlar, uning asarlari poetikasi, shoir lirikasi, xususan, “Xazoyin ul-maoniy” kulliyoti tarkibiga kiruvchi janrlarni, dostonlari va nasriy asarlarini sharhlab o‘qitish bilan bog‘liq masalalarni qamrab olgan.

“Navoiyshunoslik” fani umumkasbiy fanlar blokiga kiritilgan kurs hisoblanib, 2-va 3-kurslarda o‘qitilishi maqsadga muvofiq.

Filolog mutaxassisning Alisher Navoiy ijodi, uning o‘zbek adabiyotidagi o‘rni, asarlari badiiyati bo‘yicha aniq va mukammal ma’lumotga ega bo‘lishi talaba malakasini belgilovchi asos vazifasini o‘taydi. Shuning uchun oliy o‘quv yurtlarida filologik ta’limni yo‘lga qo‘yishda ushbu fan alohida ahamiyat kasb etadi.

“Navoiyshunoslik” fanini to‘liq o‘zlashtirish bakalavriat bosqichi talabalarining bilimlarini mustahkamlash, badiiy did va adabiy idrokni o‘stirish hamda ularda tadqiqotchilik malakasini shakllantirish uchun zamin hozirlaydi.

II. O‘quv fanining maqsadi va vazifasi

Fanni o‘qitishdan maqsad – Alisher Navoiyning boy adabiy va ilmiy merosi yuzasidan ta’lim berish orqali talaba yoshlarda yuksak ma’naviyat va ma’rifatni tarbiyalash. Navoiy ijodini o‘rganish o‘zbek mumtoz adabiyoti va milliy ma’naviyatimiz shakllanishi hamda takomili qonuniyatlarini anglash yo‘lida ochqich vazifasini o‘taydi. Yoshlarda sog‘lom tafakkur tarzini shakllantirish, o‘zbek adabiyoti tarixining eng muhim davri haqida har tomonlama bilim hosil qilish, ma’naviy dunyosi mukammal bo‘lishiga ko‘maklashish ushbu o‘quv fanining asosiy maqsadlaridan hisoblanadi.

Ushbu maqsadlarga erishish uchun “Navoiyshunoslik” fani talabalarni nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalar, fanga doir muammolarga uslubiy yondashuv hamda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish vazifalarini bajaradi.

Fan bo‘yicha talabalarning bilim, ko‘nikma va malakalariga quyidagi talablar qo‘yiladi. **Talaba:**

– Alisher Navoiyning fenomeni, shaxsiyati, hayot yo‘li, tafakkur dahosi, o‘zbek tili va adabiyoti, millat madaniyati rivojiga qo‘shgan hissasi, ilmiy va ijodiy faoliyati, o‘zbek davlatchiligi va ma’naviyati tarixida tutgan o‘rni haqida **bilimga** ega bo‘lishi;

– Navoiy asarlarining o‘rganilish tarixi, mazmun-mohiyati, adabiy merosining vazn xususiyatlari, janrlar poetikasi, xamsachilik an‘anasi, tatabbu‘, nazira, tavr, muxtura’ g‘azallarning o‘ziga xos jihatlari, Navoiy ijodida qo‘llanilgan qofiya unsurlari, badiiy san’atlarning hosil bo‘lish yo‘llari, majoz tariqida yozilgan she’rlarda qo‘llanilgan ilmiy, diniy-asotiriy va tasavvufiy istilohlarni sharhlash, badiiy nasr stilistikasi, ramz, timsol va obrazlar mohiyatini anglash **ko‘nikmasiga ega bo‘lishi;**

– Navoiy asarlari tili, forsiy merosining badiiyati, ilmiy-filologik, tarixiy, irfoniy, diniy-falsafiy asarlarining o‘ziga xos jihatlari, ma’no qatlamlari, o‘zbek va

jahon adabiyotining keyingi rivojiga ko'rsatgan ta'siri bilan bog'liq masalalarni bilishi, Navoiy asarlarini o'rganish orqali mumtoz adabiyot namunalarini to'g'ri tahlil va talqin qila olish bilimi, *malakasiga ega bo'lishi kerak.*

III. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari) **ALISHER NAVOIY HAYOTI VA IJODI**

1-mavzu. Alisher Navoiy ijodining o'rganilishi

Navoiyshunoslik tarixidan. XX asr o'zbek navoiyshunosligi. Alisher Navoiy ijodining ilmiy mezonlar asosida o'rganilishi. Navoiy ijodining xorijda tadqiq etilishi. Navoiyshunoslik muammolari.

Alisher Navoiyning hayoti va ijodiy faoliyati. Shoir hayoti va ijodining manbalari. Navoiy haqida shoirning o'z asarlaridagi ma'lumotlar. Xondamirning "Makorim ul-axloq", Zayniddin Vosifiyning "Badoye' ul-vaqoye'" asarlari. Zamondoshlarining asarlarida, XVI-XIX asrlardagi tazkira, lug'at, tarixiy va badiiy asarlardagi ma'lumotlar.

2-mavzu. Alisher Navoiyning lirik merosi

Devonlari. Ilk devon. Oqquyunli muxlislar devoni. "Badoyi' ul-bidoya" va "Navodir un-nihoya" devonlari. "Badoyi' ul-bidoya" debochasida devon tartib berish masalalari.

"Xazoyin ul-maoniy" – lirik qomus sifatida. Kulliyotning yaratilish tarixi, tarkibiy tuzilishi. Debochada kulliyotning tuzilishi va devonlarning yaratilishi bilan bog'liq masalalar. Kulliyotdagi devonlar tartibi va ularning o'ziga xos xususiyatlari.

«Devoni Foni»ning tarkibiy tuzilishi, janr xususiyatlari, Devondagi g'azallar talqini.

3-mavzu. Xamsanavislik an'anasi va Alisher Navoiy "Xamsa"si. "Hayrat ul-abror"

Xamsachilik tarixidan. Nizomiy Ganjaviy va Xisrav Dehlaviy "Xamsa"lari. Hirot adabiy muhitida xamsanavislik. Abdurahmon Jomiy "Xamsa"sining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari. Alisher Navoiy beshligi birinchi turkiy "Xamsa" sifatida.

"Hayrat ul-abror" mundarijaviy doston sifatida. Dostonning tarkibiy tuzilishi, syujet tartibi va kompozitsiyasi. Maqolat va hikoyatlar tahlili. Falsafiy va tasavvufiy talqinlar.

4 -mavzu. "Farhod va Shirin" hamda "Layli va Majnun" dostonlarida muallif badiiy niyatining ifodalanishi

“*Farhod va Shirin*” dostonining muxtasar mundarijasi va timsollar olami. Farhod – ilohiy ishq yo‘liga kirgan soliki majzub timsoli. Shirin – ilohiy mazhar. Dostondagi ramziy timsollar. Doston badiiyati.

«*Layli va Majnun*» – pok va yuksak muhabbat ifodasi. Dostonning yaratilish tarixi. Asardagi bosh qahramonlar hayoti. Dostonning g‘oyaviy mundarijasi, timsollar olami. Majnun – ilohiy ishq yo‘lidagi majzub timsoli. Dostondagi boshqa timsollar. Dostonning badiiy xususiyatlari.

5-mavzu. “Sab’ai sayyor” va “Saddi Iskandariy” dostonlarining tarkibiy tuzilishi va badiiyati

“*Sab’ai sayyor*” dostonidagi hikoyatlar tahlili. Shoh Bahrom timsoliga xos fazilat va ziddiyatlar. Dilorom – iste’dodli san’atkor, vafodor yor timsoli. Doston kompozitsiyasi. Asarning badiiy xususiyatlari.

“*Saddi Iskandariy*” – falsafiy-ta’limiy, ijtimoiy-siyosiy va ma’rifiy asar. Dostonning g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari. Tarkibiy tuzilishi. Dostonda adolat timsoli.

6-mavzu. “Lison ut-tayr” - irfoniy doston namunasi sifatida Doston tarkibidagi hikoyatlar. Dostonda tasavvuf falsafasi va axloqiga munosabat. Dostondagi vodiylar tavsifi. Dostonning ramziy timsollari olami. Simurg’ – najot timsoli.

7-mavzu. Alisher Navoiyning ilmiy merosi

Adabiyotshunoslik asarlari. “Mufradot” – muammo janriga bag‘ishlangan asar. “Majolis un-nafois” - turkiy tildagi birinchi tazkira sifatida. “Mezon ul-avzon”da aruz nazariyasiga doir masalalarning yoritilishi. Alisher Navoiy – tilshunos. “Muhokamat ul-lug‘atayn”da ikki til mubohasasi.

Tarixiy asarlari. “Tarixi muluki ajam” va “Tarixi anbiyo va hukamo” – mumtoz tarixnavislik manbasi sifatida.

Yodnomalar – memuar janrining yuksak namunasi sifatida. “Xamsat ul-mutahayyirin” asarining mundarijasi. Asarda Jomiy timsoli. «Holoti Sayyid Hasan Ardasher», «Holoti Pahlavon Muhammad» asarlari. Tarixiy shaxslar talqini.

8 -mavzu. Ma’rifiy-ta’limiy, diniy va tasavvufiy asarlari

“Arba’in” va hadislarni she’rga solish an’anasi. “Nazm ul-javohir” asarida Hazrat Ali hikmatlariga munosabat. Asardagi ruboiylar talqini. “Siroj ul-muslimin”da ta’limiy masalalar.

“Nasoyim ul-muhabbat” tazkirasida tasavvuf masalalari. “Vaqfiya” asarida Alisher Navoiyning ijtimoiy faoliyati bilan bog‘liq masalalar. “Munojot”da tavbat-zarru va Haqqa bo‘lgan ishq ohanglari.

“Munshaot” – turkiy epistolyar janrining nodir namunasi.

«*Mahbub ul-qulub*» asari. Tarkibiy tuzilishi: ijtimoiy tabaqalar, axloqiy masalalar, pand-hikmatlar. Asarning badiiy xususiyatlari.

Navoiyga nisbat beriluvchi asarlar. “Sab’at abhur” va “Risolai tir andoxtan” asarlari.

IV. Amaliy mashg‘ulotlar bo‘yicha ko‘rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg‘ulotlardan bakalavrlarning asarlarni o‘qish, tahlil qilish bo‘yicha ko‘nikmalar hosil qilishi va erishilgan natijalarni kelgusi faoliyatlarida qo‘llay bilishi nazarda tutiladi. Shuningdek, amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etishda, asosan, birlamchi nazariy manbalar bo‘yicha savol-javoblar uyushtiriladi. Savol-javoblar jarayonida mavzularning umumiy xususiyatlari haqida umumlashmalarga kelinadi.

Amaliy mashg‘ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Navoiy hayoti va ijodi zamondoshlari xotirasida.
2. Navoiyning “Xazoyin ul-maoniy» kulliyoti.
3. Navoiyning “Xazoyin ul-maoniy»ga kirgan devonlari.
4. Navoiy g‘azallarining mavzu ko‘lami, janr xususiyatlari.
5. Navoiy g‘azallarining g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari.
6. “Hayrat ul-abror” dostonidagi maqolat va hikoyatlar.
7. “Farhod va Shirin” dostoni tahlili.
8. «Layli va Majnun» dostoni tahlili.
9. «Sab’ai sayyor» dostoni tahlili.
10. “Lison ut-tayr” dostonining tasavvufiy talqini.
11. «Mahbub-ul-qulub» - axloqiy-ta’limiy asar.
12. Navoiy – adabiyotshunos.

V. Seminar mashg‘ulotlarini tashkil etish bo‘yicha ko‘rsatma va tavsiyalar

Seminar mashg‘ulotlarini tashkil qilishda tavsiya etilgan ilmiy muammo yoki masala yuzasidan talabalarga avvaldan seminar rejasi va unga muvofiq adabiyotlar ro‘yxati beriladi. Seminar mashg‘ulotlariga ko‘proq nazariy muammolar olib chiqilishi maqsadga muvofiqdir.

Talabalar seminar mashg‘ulotlarida Alisher Navoiy ijodi, asarlarining badiiyati, mazmun mundarijasini o‘rganadilar, shu soha bo‘yicha nazariy va amaliy ma’lumotlarga ega bo‘ladilar hamda o‘zlashtirilgan ma’lumot asosida Alisher Navoiy ijodi haqida tushunchaga ega bo‘lishi ko‘zda tutiladi.

Seminar mashg‘ulotlari uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. «Devoni Foni» she’rlari tahlili.
2. “Hayrat-ul-abror” dostonining boblar bo‘yicha tavsifi.

3. “Farhod va Shirin” hamda “Layli va Majnun” dostonlarida bosh qahramonlarning qiyosiy tavsifi.
4. “Sab’al sayyor” dostonidagi hikoyatlar tahlili.
5. «Saddi Iskandariy» dostoni tahlili.
6. «Lison ut-tayr» - dostonidagi hikoyatlar tahlili.
7. “Nasoyim ul-muhabbat”dagi hikoyatlar sharhi.
8. Navoiyning ilmiy-nasriy asarlari.

VI. Mustaqil ta’lim va mustaqil ishlar

“Navoiyshunoslik” fanini o’rganuvchi talabalar auditoriyada olgan nazariy bilimlarini mustahkamlash va ko’nikma hosil qilish uchun mustaqil ta’lim tizimiga asoslanib, kafedra o’qituvchilari rahbarligida, mustaqil ish bajaradilar. Bunda ular badiiy adabiyotlarni mutolaa qiladilar, tahlil va talqin etadilar; qo’shimcha adabiyotlar hamda internet saytlaridan foydalanib, referatlar va ilmiy ma’ruzalar tayyorlaydilar, amaliy va seminar mashg’ulotlari mavzusiga doir uy vazifalarini bajaradilar, ko’rgazmali qurollar va slaydlar tayyorlaydilar.

Mustaqil ta’lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Xondamirning “Makorim ul-axloq” asarida Navoiy shaxsiyati va ijtimoiy faoliyatiga doir qarashlar.
2. Navoiy g’azallarining mavzu bo’yicha har bir turiga g’azal yodlash va ularni g’oyaviy-badiiy jihatdan tahlil qilish.
3. “Hayrat ul-abror” dostonining boblar bo’yicha tavsifi.
4. “Farhod va Shirin” dostonining boblar bo’yicha tavsifi.
5. “Layli va Majnun” dostonining boblar bo’yicha tavsifi.
6. “Sab’al sayyor” dostonining boblar bo’yicha tavsifi.
7. “Saddi Iskandariy” dostonining boblar bo’yicha tavsifi.
8. “Lison ut-tayr” dostonining boblar bo’yicha tavsifi.
9. “Munshaot” asaridagi maktublar tasnifi.
10. “Muhokamat ul-lug’atayn” asarida tilshunoslik masalalari.
11. “Majolis un-nafois”dagi 2-3-majlislar.
12. “Xamsat ul-mutahayyirin”da Abdurahmon Jomiy siymosi.
13. “Tarixi anbiyo va hukamo”da mursal payg’ambarlar tavsifi.
14. “Sab’al sayyor” dan 10 baytning ritmik xususiyatlarini o’rganish.
15. “Saddi Iskandariy”dan 10 baytning ritmik xususiyatlarini o’rganish.
16. Navoiyning 10 ta ruboiysini yod olish va sharhlash.
17. Tuyuqlardan yod olish va sharhlash.
18. “Arba’in”dagi qit’alardan yod olish va sharhlash.
19. “Nazm ul-javohir”dagi ruboiylardan yod olish va sharhlash.

20. “Vaqfiya” asarida Navoiyning ijtimoiy faoliyati bilan bog‘liq o‘rinlarni sharhlash.

VI. Asosiy va qo‘shimcha o‘quv adabiyotlar hamda axborot manbalari

Asosiy adabiyotlar

1. Sirojiddinov Sh., Yusupova D., Davlatov O. Navoiyshunodlik. Darslik. – T.: TAMADDUN, 2018.
2. Юсупова Д. Ўзбек мумтоз ва миллий уйғониш адабиёти (Алишер Навоий даври). Ўқув қўлланма. – Т.: TAMADDUN, 2016.
3. Сирожиддинов Ш. Алишер Навоий. Манбаларнинг қиёсий-типологик, текстологик таҳлили. – Т.: Akademnashr, 2011.
4. Исҳоқов Ё. Навоий поэтикаси. – Т.: Фан, 1983.
5. Комилов Н. Хизр чашмаси. – Т.: Маънавият, 2005
6. Комилов Н. Маънолар оламига сафар. – Т.: TAMADDUN, 2016.
7. Алишер Навоий. Ғазаллар. Шарҳлар. – Т.: Камалак, 1991.
8. Ҳаққул И. Навоийга қайтиш. 2-китоб. – Т., 2011.
9. Алишер Навоий: қомусий луғат. 1-2-жилдлар / Масъул муҳаррир Ш. Сирожиддинов. – Т.: Sharq, 2016.

Қўшимча адабиётлар

1. Мирзиёев Ш. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Т.: Ўзбекистон, 2016.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси” тўғрисидаги Фармони (Халқ сўзи 2017 йил, 8 феврал).
3. Мирзиёев Ш. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: Ўзбекистон, 2017.
4. Мирзиёев Ш. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Т.: Ўзбекистон, 2017.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари” тўғрисида (Халқ сўзи 2017 йил, 21 апрель).
6. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. 20 жилдлик. 1-20 жилдлар. – Т.: Фан, 1987-2003.
7. Алишер Навоий. Тўла асарлар тўплами. 10 жилдлик. 1-10 жилдлар. – Т.: Ғафур Ғулом нашриёти, 2011.
8. Комилов Н. Тасаввуф. – Т.: Movarounnahr - O‘zbekiston NMIY, 2009.
9. Ҳайитметов А. Навоий лирикаси. – Т.: O‘zbekiston, 2016.

Internet saytlari

1. www.alishernavoiy.uz

2. www.ziyo-net.uz
3. www.literature.uz
4. www.kutubxona.uz

ЛОЙМКА